



Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed  
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en  
Wetenschap

16/30

# Utrecht De Halve Maan

Een wederopbouwgebied  
van nationaal belang



“Bij het bepalen van de plaats van winkels, bedrijven en markten in de stad dient dus, naast de economische en technische factoren, voortaan ook de sociale factor in het geding te worden gebracht.”

Uit: De stad der toekomst. De toekomst der stad. A. Bos, 1946



foto Utrechts archief

“Het plan ligt er. Om tot uitvoering te komen staat er de komende tijd flink wat te gebeuren.”

Uit: Brochure “Op weg naar een beter huis” van Mitros, mei 2014



# Wederopbouwperiode

Wie de kaart van Nederland van eind jaren dertig vergelijkt met die van eind jaren zestig ziet grote veranderingen. Het aanzicht en de inrichting van steden, dorpen en landelijke gebieden zijn ingrijpend veranderd. De Tweede Wereldoorlog richtte zware verwoestingen aan. De gebouwen en infrastructuur in honderden dorpen en steden lagen in puin of raakten zwaar beschadigd. Al tijdens de oorlog begon een centraal geleide rijksdienst met het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw. Dit was niet de enige ruimtelijke opgave waar de overheid voor stond tijdens de wederopbouwperiode. Voor de oorlog leefden al andere grote wensen die nog niet vervuld waren zoals de uitbreiding en vernieuwing van steden en de modernisering van het platteland.

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals een nieuwe wijkopbouw met veel groen. Het motto van de stad werd licht, lucht en ruimte. Daarnaast kwamen er steeds meer auto's waar rekening mee gehouden moest worden in de plannen.



## Selectie van 30 wederopbouwgebieden

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd. De gebieden worden beschouwd als toonbeelden van de wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (de herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (de planmatige, stedelijke uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

## De rol van het Rijk en de gemeenten

De selectie als één van de 30 wederopbouwgebieden zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Het Rijk heeft ervoor gekozen deze gebieden niet als rijksbeschermd gezichten aan te wijzen. De uitdaging voor de gemeente en haar bewoners is om een manier te vinden waarop nieuwe ontwikkelingen en behoud van het karakter van de wijk samen kunnen gaan.

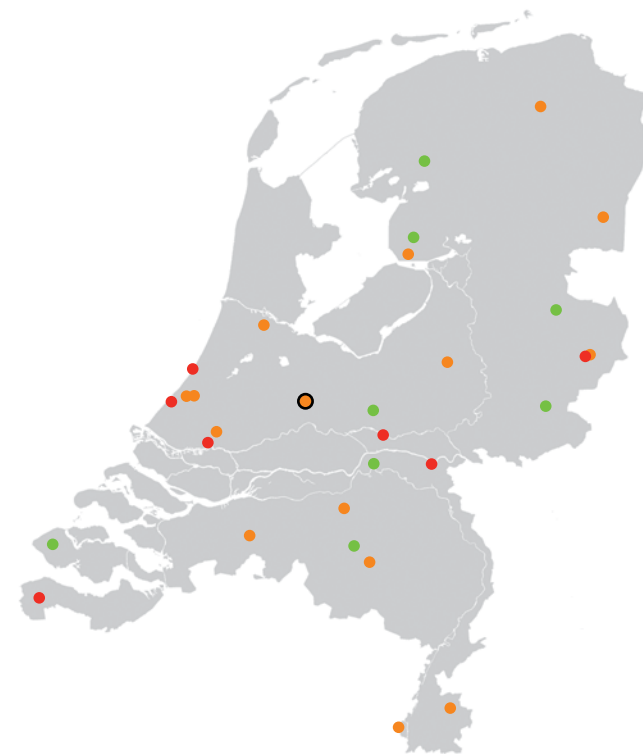
Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Visie erfgoed en ruimte. Kiezen voor karakter (VER). Deze nota beschrijft hoe het Rijk een rol ziet voor het cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening. Ook wordt geschetst op welke manier publieke en private partijen rondom cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening zouden moeten samenwerken. Het Rijk wil stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven. Om dat te bereiken wil het Rijk (bestuurlijke) afspraken maken met de betrokken gemeenten.

## Naoorlogse woonwijken

De bouw van deze uitbreidingswijken kwam na de oorlog op gang om het tekort aan woningen op te vangen. Kenmerkend is dat het vaak gaat om grootschalige uitbreidingen met seriematige of herhaalde bouwblokken: veel rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen. De wijken zijn ruim opgezet en hebben een groen karakter. Ze kennen vaak eigen voorzieningen op loopafstand bij elkaar: winkels, scholen, kerken en gezondheidszorg. Dit in tegenstelling tot veel vooroorlogse buurten met gesloten bouwblokken in smalle straten met een winkeltje op de hoek en weinig groen. De Halve Maan is een bijzonder gaaf en typisch voorbeeld van een naoorlogse wijk.

# 30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Utrecht De Halve Maan



## Wederopbouwkeren

01. Hengelo binnenstad
02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
03. Den Haag Atlantikwallzone Kijkduin-Zorgvliet
04. Rhenen binnenstad
05. Rotterdam oostelijke binnenstad
06. Nijmegen binnenstad
07. Oostburg

## Naoorlogse woonwijken

08. Groningen De Wijert-Noord
09. Emmen Emmermeer, Angelslo en Emmerhout

10. Nagele

11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
12. Hengelo Klein Driene I en II
13. Apeldoorn Kerschoten
14. Den Haag Mariahoeve
15. Leidschendam-Voorburg De Heuvel Prinsen
16. Utrecht De Halve Maan
17. Rotterdam Ommoord
18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar
19. Breda De Heuvel
20. Eindhoven 't Hool
21. Heerlen Vrieheide
22. Maastricht De Pottenberg

## Landelijke gebieden

23. Skarsterlân Haskerveenpolder
24. Noordoostpolder
25. Vriezenveen
26. Berkelland Beltrum I
27. De Groep en omgeving
28. Maas en Waal-West
29. Veere Walcheren
30. Bostel en Best De Scheeken



## Atlas van de wederopbouw in Nederland

De atlas biedt een overzicht van de 30 geselecteerde wederopbouwgebieden en vertelt het verhaal van de ruimtelijke ordening in Nederland aan de hand van een aantal essays.

ISBN 978-94-6208-092-8

De Halve Maan is één van de dertig door het Rijk geselecteerde naoorlogse gebieden met een bijzondere cultuurhistorische betekenis. De gebieden tonen samen het tijdperk van de wederopbouw.

## Meer informatie over De Halve Maan

[www.utrecht.nl/wijk-west/de-wijk-west](http://www.utrecht.nl/wijk-west/de-wijk-west)

## Cultuurhistorische rapportage De Halve Maan

[www.utrecht.nl/erfgoed/publicaties/cultuurhistorische-rapportages](http://www.utrecht.nl/erfgoed/publicaties/cultuurhistorische-rapportages)

## Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE ondersteunt gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van plannen die het karakter van de wederopbouwgebieden voor de toekomst behouden. De RCE vindt het belangrijk dat specifieke kennis over de wederopbouwperiode ontwikkeld wordt en beschikbaar komt. Het kennisplatform wederopbouwgebieden vervult hierin een centrale rol.

Zie ook: [www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw](http://www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw)

# Utrecht

## De Halve Maan

De wijk De Halve Maan is deels vooroorlogs en deels naoorlogs. Na de oorlog zijn de plannen aangepast en is het veel modernere westelijke deel gebouwd. Het Herderplein werd daarvan het nieuwe centrum.

De wijken De Halve Maan en Oog in Al liggen in de driehoek tussen het Amsterdam-Rijnkanaal en het Merwedekanaal. Architect H.P. Berlage en directeur Gemeentewerken L.N. Holsboer maakten de stedenbouwkundige plannen voor deze middenstandswijken. Oog in Al werd als eerste gebouwd, aansluitend volgde nog voor de Tweede Wereldoorlog het eerste deel van De Halve Maan. Voor het deel ten westen van de doorgaande ontsluitingsweg Joseph Haydnlaan/Lessinglaan kwam er in 1957 een modern nieuw ontwerp met veel ruimte voor groen en voorzieningen. Dit plan was een voorbeeld voor de andere nieuwe wijken in Utrecht.

### Gevarieerde architectuur

De architectuur van de woningbouw in De Halve Maan is een mix van een traditionele bouwstijl van laagbouw met kappen aansluitend bij Oog in Al en een modernistisch deel rond het Herderplein en langs het kanaal. De portiek-etageflats aan de Lessinglaan, met gele baksteen, smeedijzeren balkonhekjes en grote ramen met prefab betonnen elementen zijn daarbij een goede overgang tussen de beide buurten. Het noordelijk deel, rond het Herderplein en langs het kanaal is modern, met veel gestapelde woningbouw. Markante gebouwen zijn de moderne protestantse Pniëlkerk, de traditionele protestantse Matteüskerk met kosterschool en de katholieke Dominicuskerk met bijgebouwen. Alle drie de kerken staan op de gemeentelijke monumentenlijst.

### Herderplein

Het Herderplein was bedoeld als het nieuwe bruisende hart van de wijk. Een winkelplein waar afhankelijk van het jaargetijde gerolschaatst, gezwommen of geschaatst kon worden. Vanaf de bankjes langs het plein is er zicht op de monumentale Pniëlkerk. De pleinvloer zelf is een kunstwerk van Jan Boon en is in samenhang ontworpen met de omliggende woningen van de architecten Groosman, De Jongh, Taen en Nix. De constructie van de gebogen daken is bijzonder vanwege de in elkaar geschoven keramische pottenbuizen, afgesmeerd met beton.

- 1 Zonnebaden op het grasveld voor de Johan Wagenaarkade
- 2 Plantsoenrecreatie bij het Amsterdam-Rijnkanaal bij Cervanteslaan-Wagenaarkade
- 3 Plantsoen Cervanteslaan
- 4 Flats aan de Herderlaan
- 5 Winkelstrip aan het Herderplein
- 6 Wandmozaïek van Jan Boon op de zijgevel van de flat aan de Von Kleistlaan
- 7 gezicht op de Johan Wagenaarkade met Amsterdam-Rijnkanaal
- 8 Schaatsen op het Herderplein
- 9 Traditionele architectuur Catharina van Renneslaan
- 10 Hoek Johan Wagenaarkade met La Fontainestraat

### Colofon

Tekst Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Grafisch ontwerp En-publique.nl / Kaarten Must / Foto cover Utrechts Archief Bezoek van de Vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Bouwnijverheid van de Tweede Kamer aan het Herderplein in 1958



